

תיקון חטאו של קרח

רה"י הרב יואל מנוביץ'

המגרש הביתי של השטן

הנהו בי תרי דאיגרי בהו שטן דכל בי שמשוי הוו קא מינצו בהדי הדדי. איקלע רבי מאיר להתם, עכבינהו תלתא בי שמשוי עד דעבד להו שלמא. שמעיה דקאמר ווי דאפקיה ר' מאיר לההוא גברא מביתה. (גיטין נב, א)

הגמרא מספרת על שני אנשים שהשטן התגרה בהם – בכל ערב שבת, בין השמשות הם היו רבים. רבי מאיר הבחין במקרה הזה ושם לעצמו מטרה להשכין שלום ביניהם, ואכן כך היה. לאחר שהצליח לגרום להם שלושה ערבי שבתות להימנע מהמריבה, שמע רבי מאיר את השטן שאמר שחבל על "אותו האיש", הכוונה היא לעצמו, שגורש מנחלתו הקבועה.

כזה הוא השטן, הוא תמיד אורב בפתחינו, מנסה להשטינו. "פגע בך מנוול זה - משכהו לבית המדרש" (קידושין ל, ב), מעיר על כך הרבי מגור שגם בבית המדרש יש שטן, יש התמודדויות, אך אם פגע בך אותו מנוול של הרחוב, של העולם שמחוץ לבית המדרש, יש להביאו אל תוך בית המדרש ולהתמודד מולו שם. ההתמודדות היא תמידית, "מלפנינו ומאחורינו". אבל יש לשטן מגרש ביתי שלו, שם זה המקום הבטוח שלו, שם הוא הכי מסוכן ותקיף. על זה אומרת הגמרא "ווי דאפקיה ר' מאיר לההוא גברא מביתה". ר' מאיר הצליח לגרש את השטן ההוא מהבית שלו, הוא ניצח אותו במגרש שלו. המחלוקת, הכוחניות, התחרותיות, המקום של האגו האנושי, זהו ביתו של היצר הרע, זה המגרש הביתי שלו. פסילת האחר במחלוקת, ממלאת אותנו באדרנלין, ברצון עז לנצח, המחלוקת יוצרת שיוך, הזדהות, אין שום שיטה טובה יותר מהמחלוקת ליצירת עדה רעה.

העניין הזה, זהו בדיוק הלאו של "וְלֹא יִהְיֶה כְּקֶרַח וְכַעֲדֹנוּ" (במדבר יז, ה). ויש להיזהר בעניין הזה מאוד, כי הלאו הזה יכול להופיע פעמים רבות לבוש בלבושים הכי יפים, ולעיתים הוא עלול להופיע אף בתוך בית המדרש, ובמצב כזה הוא יהיה עוד יותר קשה, בגלל שהוא יהיה מוסתר בתוך אידיאולוגיות גדולות.

הגישה הנכונה אל המחלוקת

כמוכן, כשאנחנו אומרים שעמידה במחלוקת זה לאו בתורה, אין הכוונה לומר שאסור לאדם שתהיה לו עמדה, ושאסור לו להילחם על השקפת העולם שלו. להפך – לו יצויר מצב שלאדם אין עמדה, שאין לו השקפת עולם שחשובה לו ושהוא מסוגל להילחם בעבורה, אז וודאי שהאדם הזה הוא חסר. בית המדרש הוא מקום של אש, הוא מקום של דעתנות ערכית, מלאכתנו מלאכת שמים ואין אנו יכולים להתפשר על הבנתנו בתורה. אם לאדם לא כואב בעינינים של יראת שמיים, אם הוא לא מוכן לעמוד בתוקף בעד השקפת העולם הרוחנית שלו, אז כנראה הדברים האלו לא שייכים אליו באמת, כנראה שזה לא באמת חלק ממנו. לאדם כזה יש חוסר בעבודת ה' שלו.

באחת מאיגרותיו, כותב הרב שלכל הדעות והאמונות יש מקום, ואסור שדעה אחת תבטל את השנייה, אך מוסיף וכותב שם הרב כך (אגרות הראיה א, עט):

וצריך בזהירות לחלק בין הצעה כוללת זאת, שהיא יודעת להעמיק אל חקר כל אחת מהדעות, ולהוקיר כל רגש כפי עומק שיווי, ובין הסבלנות הקרה, הבאה מתוך מה שאין העולם הרוחני תופס מקום בנפש.

יש להבדיל, אומר הרב, בין שני סוגים של הימנעות ממחלוקת. ישנה סבלנות הנובעת מאידאולוגיה פלורליסטית בה אדם יכול לסבול את כל הדעות, לקבל את הכל באופן מוחלט, ליברליות כזאת שאומרת שהכל בסדר. הסבלנות הזאת נובעת מחוסר החיבור של אותו אדם לריבונו של עולם, יש לו חוסר ביראת שמיים. סבלנות כזאת וודאי שאיננה מגיעה מתוך הזהירות מן המחלוקת, אלא מתוך איזו אדישות לכבוד התורה ולעבודת ה', ולמעשה אינה סובלנות כלל, אלא ריקנות, חוסר עמוד שדרה רוחני, ערכי ומוסרי.

הסוג השני הוא אינו הימנעות מלאה ממחלוקת, אלא היכולת להניח את האגו בצד בזמן המחלוקת, ובכך להתפנות להילחם כנגד הדעות המתנגדות לתפיסת העולם התורנית ולדרך ה'. יכולת כזו מביאה לידי מלחמת דעות בלבד, ולא מלחמה וביטול של האחר. אל לנו לבטל אף אדם, זה לא העניין במחלוקת. עלינו לשאוף שהמחלוקת שלנו יהיו לשם שמיים, ולא נגועות באגו אישי ואינטרסים. מחלוקת לשם שמיים זו מחלוקת שנלחמת מלחמת חורמה על עמדה, הרב ותלמידו נעשים כאויבים זה לזה אבל היא לא פוסלת את האדם באופן אישי בשום פנים ואופן.

אין הדבר אומר שבית המדרש יכול להכניס לתוכו כל דעה, לא כל ספר ראוי להילמד בתוך בית המדרש, ולא כל אדם יכול ללמד בו. אם הדבר לא מתחיל מתוך יראת שמיים, אין הוא יכול להיכנס לבית המדרש. יש להבדיל בין קודש

לחול, החול אין מקומו בקודש אבל הוא אינו טרף. לכל דבר יש את המקום שלו במציאות. לנו בבית המדרש יש דרך, יש לנו רב שאנו הולכים בדרכו ובהשקפת עולמו, אך אין זה אומר שאנחנו לא יכולים לשמוע השקפות עולם נוספות, כל עוד הן נובעות מתוך יראת שמיים. וכמובן לא כל מה שאנו שומעים ולא מבטלים אנחנו גם מקבלים. כמו כן, ישנם עניינים רבים נוספים שאנחנו יכולים להעריך וללמוד גם אם אין בהם שייכות לתורה, אך את העניינים האלו נשאיר אל מחוץ לבית המדרש. יש מדרג.

בסופו של דבר, בכל מחלוקת שהיא, צריך לדון את האדם לכף זכות. אסור להגיע למצב בו המחלוקת יהיו מחלוקות אישיות. ומנגד, אסור אף להגיע למצב של "סבלנות קרה" כמו שהגדיר אותה הרב, חלילה לנו מלחיות באדישות כנגד תופעות המתנגדות לדרך ה'.

ללמוד מטעויות

המחלוקות האישיות המקולקלות, עלולות להופיע בהמון מקומות בחיים שלנו, והן מובילות לאסונות גדולים; השבוע התרחש הפינוי בנתיב האבות. זו שטות אדירה שאין כדוגמתה, ולא ניתן בכלל להתחיל להבין מה שאירע שם. הורסים בתים שלמים, מוציאים על כך עשרות של מיליוני שקלים, שיכלו לעשות איתם דברים רבים וטובים, ומשקיעים אותם בהרס שטותי. אנחנו צופים במצב הזה בעצב ובהלם ושואלים את עצמנו איך שוב זה קרה? הרי זה לא פעם ראשונה לצערנו שמתבצע פינוי, הריטואל החוזר הזה לא מפסיק. ראינו מה קרה לפני עשרות שנים כשיצאנו מלבנון, וצמחה משם מדינה שלימה של חיזבאללה, ולאחר מכן שוב שזה קרה עם גוש קטיף, שם צמחה מדינה שלימה של חמאס. ולמרות כל זאת, העניינים לא מתפקחות והדברים חוזרים על עצמם שוב ושוב, כל פעם בגלל איזו מחשבה ילדותית ונאיבית, בגלל איזו ציפייה שהפעם משהו ישתנה. האנשים לא לומדים ולא מבינים את הטעות שבמעשיהם. וכל פעם מתגנבת גם לליבנו מחשבה ילדותית, אולי הפעם האיוולת היא כך וכך, גדולה וברורה כשמש בצהרי היום, אולי זה יגרום לזעזוע מחשבתי ויעשה שינוי בהשקפת העולם ובחשיבה.

כך בדיוק קרה גם בפרשת השבוע שלנו. קרח פותח במחלוקת, שהיא וודאי לא לשם שמיים, ובסופו של דבר הוא נבלע באדמה. היינו חושבים שהמקרה הנוראי הזה יחולל איזה שינוי בעם, אך לשווא. 250 איש ממשיכים בזה ומקריבים את הקטורת, ולבסוף נשרפים בגלל מעשיהם, וגם זה לא מועיל בשום דבר, ומתחילה מגפה בעם. אהרון הכהן רץ עם הקטורת, עומד בין החיים ובין המתים ומקווה שעכשיו הם כבר הבינו את העניין, אך גם זה לא עוזר. העם לא לומד את הלקח, למרות כל המופתים והעונשים המורעפים עליהם. שום דבר לא עוזר. ואז יש התערבות שמימית למען הסר את תלונות בני ישראל אחת ולתמיד. אכן מטה אהרון פורח, מוציא ציץ וגומל שקדים, ומשה מצטווה להניחו למשמרת לאות לבני מרי, אבל גם זה לא מועיל כי בפסוק הסמוך אומרים בני ישראל: "הן גִּוְעָנוּ אֲבָדְנוּ פָּלְנוּ אֲבָדְנוּ" (במדבר יז, כז).

התוכנה הזאת חוזרת פעמים רבות לאורך התנ"ך, למשל בפרשת אליהו בהר הכרמל. אליהו מיד עם הופעתו הראשונה הוא עוצר את הגשם. בסופו של דבר הוא חוזר בו, ועושה שם מופתים לעיני כל ישראל. הוא מלגלג על נביאי הבעל ושוחט את כולם, ולבסוף כל עם ישראל עומד וצועק את הפסוק הנורא שאנחנו צועקים בדחילו ורחימו בכל יום כיפור, מיד אחרי תפילת נעילה, ברגעים הכי עליונים של היום - "ה' הוא הֶאֱלֹהִים ה' הוא הֶאֱלֹהִים" (מלכים א יח, לט). אליהו מחזיר את הגשם במעמד גדול ומרשים, ומיד אחר כך חוזר אחאב אל ביתו ומספר לאיזבל אשתו על אודות כל המעמד המרשים שהיה בכרמל, ועל המופתים שעשה אליהו ועל שהרג את כל נביאי הבעל. היינו מצפים שאיזבל תבין את גודל המעמד ותגיע למסקנה שהגיע הזמן לחזור בתשובה, אך במקום זאת, היא מחליטה להרוג את אליהו.

דבר דומה ניתן לראות גם אצל מנוח, אבי שמשון. הגמרא אומרת על מנוח שהוא היה עם הארץ, ואכן ניתן לראות זאת בהתנהלותו מול המלאך - מלאך ה' מתגלה אליו ומנוח רוצה לכבד אותו, אך המלאך מסביר לו שאיננו זקוק לכבוד, אך מנוח מתעקש לכבד אותו במאכל, והמלאך חוזר ומסביר למנוח שהוא מלאך פלאי ואינו זקוק למאכל ומנוח לא מצליח להבין את העניין הזה. בסוף הפגישה, עולה המלאך השמימה בלהב המזבח וזה מה שמפיל למנוח את האסימון ועוזר לו להבין את נוכחות המלאך, דבר המעורר בקרבו אימה - "מות נמות פי אֱלֹהִים רָאִינוּ" (שופטים יג, כב). איך מנוח אומר זאת? איך הוא עדיין אינו מביין? הרי רק הרגע הבטיח להם המלאך שהם הולכים ללדת בן, ונתן להם ציוויים על שמירת נזירות! למה שימותו? כיצד זה מסתדר עם דברי המלאך?

ככה זה. חז"ל אמרו שרשעים, גם על פיתחה של גיהנום אינם מודים. זה לא עוזר, לא משנה כמה הוכחות מביאים, זה לא עוזר. לא עם קרח, לא עם אליהו ולא עם מנוח.

בני קרח לא מתו

בהמשך הספר, בפרשת פנחס, כשמונים את בני ישראל, כתוב: "וּבְנֵי קֶרַח לֹא מָתוּ" (במדבר כו, יא), ובאמת ניתן לראות זאת בספר דברי הימים, כשמוזכר שם כל הייחוס של שבט לוי (דברי הימים א ו, יח-כג):

וְאֵלֶּה הָעֲמֻדִים וּבְנֵיהֶם מִבְּנֵי הַקֹּהֲלִיתִי הַיָּמִן הַמְּשֻׁרָר בֶּן יוֹאֵל בֶּן שְׁמוּאֵל: בֶּן אֶלְקָנָה בֶּן יִרְחָם בֶּן אֶלְיָאֵל בֶּן תוֹתִי: בֶּן (צִיִּף) צוֹף בֶּן אֶלְקָנָה בֶּן מִסַּח בֶּן עֲמִשִׁי: בֶּן אֶלְקָנָה בֶּן יוֹאֵל בֶּן עֲזַרְיָה בֶּן צְפַנְיָה: בֶּן מִסַּח בֶּן אֲסִיר בֶּן אֲבִיסָף בֶּן קֶרַח: בֶּן יִצְהָר בֶּן קָהָת בֶּן לֵוִי בֶּן יִשְׂרָאֵל.

יוצא מכאן שאכן בני קרח לא מתו והולידו בנים ובנות. יתרה מזאת – שמואל הנביא בעצמו הוא מצאצאי קרח! הגמרא בסנהדרין (ק"י, א) אומרת על פסוק זה:

"ובני קרח לא מתו", תנא, משום רבינו אמרו: מקום נתבצר להם בגיהנם, וישבו עליו ואמרו שירה. אמר רבה בר בר חנה: זימנא חדא הוה קאזלינא באורחא, אמר לי ההוא טייעא, תא ואחוי לך בלועי דקרח. אזיל חזא תרי בועי דהוה קא נפק קיטרא מנייהו. שקל גבבא דעמרא, אמשיי' מיא, ואותביה בריש רומחיה ואחלפי' התם, איחרך. א"ל: אצית מה שמעת. ושמעית דהו קאמרי הכי: משה ותורתו אמת והן בדאים.

דהיינו, בני קרח לא מתו. האדמה, אמנם, בלעה אותם, אך הם עודם בחיים. נכון שקרח לא הושפע מכל המופתים שקרו שם, לא משנתחה האדמה, ולא ממאיתיים וחמישים האנשים שנשרפו, ולא ממטה אהרון שפרח אבל בסופו של דבר, אומרת הגמרא, משהו כן השפיע. יושבים שם לבדם בני קרח בתוך האדמה ואומרים שמשה אמת ותורתו אמת. אי אפשר להשפיע בדרך של ניסים ומופתים, זה לא נוגע באדם כל עוד הוא עוסק בעצמו. אבל ישנה דרך עבודה שונה, סיופית ומתמידה של תורה, של חינוך, של יראת שמיים, דרך עבודה על המידות והתורה, כן אפשר להשפיע. זו דרך שקטה שלוקחת זמן רב, אבל בסופו של דבר היא תשפיע. מים שקטים חודרים עמוק, וזו התורה, שבסופו של דבר תחדור גם את השריון הכבד ביותר. זה לוקח זמן, זה לא משפיע בפתאומיות, ללא ברקים ורעמים, לא ברעש ה'. זה מחלחל לאט לאט ובסופו של דבר משפיע ומשאיר את הרושם.

בסופו של דבר מקרח יוצא אלקנה, וממנו יוצא שמואל הנביא. שמואל הנביא שזהו עניינו בעולם - "וַתִּשְׁבְּתוּ הַרְמָתָה כִּי שָׁם בֵּיתוֹ" (שמואל א ז, יז), הוא סובב בכל ישראל ומשפיע את אור ה' בעם.

דרכו של אלקנה

מאמר חז"ל מפורסם יוצא בביקורת חריפה כנגד גדולי ישראל, ביקורת על בית המדרש של התקופה של מעשה פילגש בגבעה (ילקוט שמעוני סז):

אותם ע"ב אלף שנהרגו בגבעת בנימין מפני מה נהרגו, היה להם לסנהדרי גדולה שהניח משה ויהושע ופנחס בן אלעזר עמהם שיקשרו חבלים של ברזל במתניהם ויגביהו בגדיהם למעלה מארכובותיהם ויחזרו בכל עיירות ישראל יום אחד ללכיש יום אחד לעגלון יום אחד לחברון יום אחד לבית אל יום אחד לירושלים וילמדו אותם פעם אחת בשנה בשתים בשלש בארבע בחמש עד שיתיישבו ישראל בארצם יתגדל ויתקדש שמו של הקדוש ברוך הוא בעולם ועד סופו, והם לא עשו כן אלא כיוון שנכנסו ישראל לארצם כל אחד ואחד רץ לכרמו ולזיתיו ואומר שלום עלי נפשי.

כשיש דור שהוא עוסק בפרטיות, שכל אחד מתעסק בעצמו, דור שחושב שעם סנסציות גדולות אפשר לשנות - הכל מתרסק מהר מאוד. מנגד זה יש, כאמור, את המסקנה של בני קרח - קרח אמנם לא השתכנע מכל המופתים הגדולים שאירעו, אבל אלקנה, שמיוחס בדברי הימים לקרח, לומד את הלקח שקרח לא הצליח ללמוד. וכך כתוב במדרש (ילקוט שמעוני עז):

אלקנה, ואשתו בניו ואחיותיו וכל קרוביו היה מעלה עמו לרגל, ובאים ולנים ברחובה של עיר, והייתה המדינה מרגשת והיו שואלין אותן להיכן תלכו? ואומרים לבית ה' שבשילה, שמשם תצא תורה ומצות, ואתם למה לא תבואו עמנו ונלך יחד? מיד עיניהם משגרות דמעות ואומרים להם נלך עמכם? ואומרים להם הן, עד לשנה הבאה חמשה בתים, לשנה אחרת עשרה בתים, עד שהיו כלם עולים. ובדרך שהיה עולה שנה זו - לא היה עולה שנה אחרת, עד שהיו כלם עולים, אמר לו הקב"ה אלקנה! אתה הכרעת את ישראל לכף זכות, וחנכתם במצות, וזכו רבים על ידך, אני אוציא בן ממך שיכריע את ישראל לכף זכות ויחנך אותם במצות, הא למדת שבשכר אלקנה שמואל.

אם כן, ניתן לראות שחז"ל מבקרים את מי שנכנס לארץ ולא פעל כראוי, אך מנגד, דווקא אלקנה, הצאצא של קרח, הוא זה שמחולל את התיקון בעם. העבודה של אלקנה נמשכה שנים רבות, היא דרשה מאמץ, כוח רצון עז וסבלנות. לא היה מדובר בניסים ומופתים, ברעמים וברקים פתאומיים, אלא בעמל קשה של חינוך ודאגה. "משה אמת ותורתו אמת". זו דרכה של תורה - חינוך, דוגמא אישית. וזה מה שפועל ומצליח. ומתוך זה יוצא שמואל. ישנו ביטוי של חז"ל כשהם רוצים להגיד שדבר מה עבר במסורת נוהגים לומר ש"כך מקובלני מבית מדרשו של שמואל הרמתי". שמואל זה בית מדרש, זה "משה אמת ותורתו אמת". זו דרך ארוכה וקשה, זו דרך שלא תמיד ניתן לחוש בה את התוצאות, אבל זו הדרך האמתית שגם פועלת בסופו של דבר.

באותו עניין, ידוע בשם 'הקוצקר' שהוא אמר על עצמו - כשהייתי צעיר רציתי לתקן את כל העולם, כשהתבגרתי ראיתי שאת העולם אני לא מצליח לתקן, אז לפחות אתקן את העם שלי, כשהתבגרתי ראיתי שגם את העם לא אתקן, אז לפחות אתקן את החסידים שלי, ובסופו של דבר אני מסיים את חיי ועוד מקווה שאצליח לתקן את עצמי. אך אילו הייתי מתחיל בצעירותי בלתקן את עצמי, אז אולי הייתי מצליח לתקן את משפחתי, ואולי אח"כ גם את החסידים שלי, וכך אולי עוד הייתי מצליח לתקן את כל העולם.

המסקנה העולה מהפרשה הזאת היא שהמחלוקת היא נוראה ואיומה. שימת האגו במקום המרכזי, הניסיון להתעלות מעל כולם, ליצור מחלוקות אישיות שמנסות לבטל את האחר, זהו הרס עצום. והדבר האיום הזה לא נעלם ברגע, ולא יעזרו שום מופתים או סנסציות גדולות. אנו צריכים לפנות אל העולם באופן של השפעה חיובית, של דוגמא אישית, של "משה אמת ותורתו אמת", של עבודה ארוכה מלאה בתקווה ואמון, ללכת בדרך של אהבה ואכפתיות ונטולת

התנשאות. עלינו לשים את האגו בצד ולהתחיל בלנסות לתקן את עצמנו, ומתוך זה להתרחב הלאה. זוהי הדרך להצלחה והיא מה שיוצרת את שמואל, והיא התיקון לחטא קרח.

מידי שבוע ביום שני מתקיימת בביהמ"ד של "שיבת הגולן" שיחה כללית, העוסקת בתורת המידות ובנפש האדם, חיזוק בלימוד תורה ועבודת ה'. להבדיל משיעורי האמונה העוסקים בעיונים מהותיים וכלליים מתורת מרן הרב וכתבי ראשונים, שיחה זו הינה בעלת גוון מוסרי, ועניינה בהדרכות רוחניות, הנגזרות מן המבט האמוני, ושופכות אור על דרכי הרוחנית של בן תורה בדורנו.

עריכה: חגי מיכליס | **תמלול:** אלמוג טרבלסי ועידו וינגרד | **אינטרנט:** יקיר ליטמנוביץ' ונוה רזי | **צילום:** יאיר רחמני | **הפצה:** דביר בן ישר